

KÖLE TİCARETİNİN SONA ERDİRİLMESİ KONUSUNDA OSMANLI DEVLETİNİN TARAF OLDUĞU İKİ DEVLETLERARASI ANLAŞMA

Doç.Dr. Gülnihal BOZKURT*

Bilindiği gibi, teokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı Devletinde İslam Hukuku uygulanıyordu. Özel hukuk alanında bu kuralın tamamen geçerli olmasına rağmen, Osmanlı Padişahları Kamu Hukuku alanında İslâmî bir örtü altında, kendi koydukları hukuk kurallarından oluşan "Örfi Hukuk"u uygulamışlardı.

1839 Tanzimat Fermanı ile vatandaşların can, mal, ırz güvenlikleri sağlanmış, 1856 Islahat fermanı ile de müslüman olmayan vatandaşların eski hakları teyit edilirken onlara yeni haklar da tanınarak Tanzimat fermanı hukukî açıdan tamamlanmıştır. Artık müslüman olan ve olmayan tüm vatandaşlar Tanzimat ilkeleri içinde yaşayacaklardı.¹ Bu nedenle, Tanzimat'ın ilânından sonra, Batı'dan esinlenen ya da doğrudan iktibas edilen kanunlarla ülkede pek çok alanda Batı hukuku uygulanmaya başlandı. Böylece müslüman olan, olmayan herkese tatbik edilebilir bu yeni hukuk sistemi, İslamî kuralların, yani şerî hukukun yanısıra geçerli oldu.

Ancak "Tanzimat Dönemi"ni açan 1839 Fermanı'nda ve onun tamamlayıcısı görünümündeki Islahat Fermanı'nda Osmanlı toplumunda hâlâ varlıklarını sürdüren kölelerle ilgili bir hüküm yoktur. Gerçi Osmanlı Devletinde kölelerin durumu başka toplumlarla² karşılaştırmayacak kadar iyiydi. Çünkü, İslamiyetin kölelere iyi davranılmasını emreden, kölelik kaynak ve nedenlerini sınırlayan, azat yollarını ge-

* A.Ü. Hukuk Fakültesi, Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dah. Başkanı.

1 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Gülnihal Bozkurt, İngiliz-Alman Belgelerinin ve Siyasal Olayların Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, TTK. Basımevi, Ankara 1989.

2 Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", AÜHFD. 1983, C.38, Sa.1-4, sh. 65-103.

nişleten ve azatlıları hürlerle eşit sayan hükümleri,³ Osmanlı Sadrazamından en küçük askere kadar tüm devlet örgütündeki görevlilerin -ulema hariç- kul sayılmaları⁴ ve nihayet kölelerin müslüman toplumlarda Batı'da olduğu gibi ağır işlerde çalıştırılmayıp, genellikle ailenin birer üyesi olarak kabul edilmeleri, bu devlette de kölelik kurumunu son derece yumuşatmış ve köleleri birer hizmetli statüsüne sokmuştur.⁵

Ancak tüm bunlara rağmen, ülkede köle ticareti de devam ediyordu. Abdülmecit devrinden itibaren bu ticaretin sona erdirilmesi için çeşitli fermanlar çıkartılarak, yetkililerin bu ticareti engellemeleri istenmiştir. Biz bu makalemizde Osmanlı Devletinin tek tarafı olarak bu konuda yaptığı hukukî tasarruflara değinmeyerek,⁶ sadece köle ticaretinin engellenmesi konusunda Osmanlı Devletinin taraf olduğu iki önemli devletlerarası anlaşmayı inceleyeceğiz:

I. İNGİLTERE İLE ZENCİ ESİRLER TİCARETİNİN İLGASI VE MEN'İ HAKKINDA SÖZLEŞME:

Osmanlı devletinin taraf olduğu bu anlaşmalardan ilki, 25 Ocak 1880'de (12 sefer 1297) İngiltere ile, Afrikalı kölelerin taşınmalarının sona erdirilmesi konusunda imzalanmıştır.⁷ Sözleşme metni aynen şöyledir:

"Afrikalı kölelerin taşınmasının durdurulması konusunda işbirliği arzusu ile içten ve karşılıklı olarak hareket eden Osmanlı Devleti Padişahı ile Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı Kraliçesi bir söz-

3 İslam Hukukunda kölelerin hukuki durumlarına ilişkin geniş bilgi için bkz. Gülnihal Bozkurt, İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik, Basılmamış doktora tezi, AÜHF, Ankara, 1980 ve bu konuda geniş bibliyografya için Joseph C. Miller - Randolph C. Head "Slavery Current Bibliography (1988)", Slavery Abolition, A Journal of Comparative Studies, vol. 10, Number 2, September, 1989, London, s. 231-270 ve aynı makalenin sonunda Gülnihal Bozkurt, Appendix; Turkey, s.270-271.

4 Kul sistemi hakkında bkz. Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1976, sh. 200.

5 Moltke, 1800-1890 II. Mahmut devrinde, "Osmanlı Devletinde kölelerin durumunun Avrupalıların hür hizmetlilerinden çok daha iyi olduğunu, onların azatlanmasını sağlayacak bir Avrupa ülkesinin kölelerin minnettarlığını kazanamayacağını, efendinin kölesini koruduğunu, hastalanırsa baktığını, azatlı kölesinin geçimine yardım ettiğini" yazmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Von Moltke H. Türkiye Mektupları, İstanbul, 1969, Çeviren Hayrullah Örs, s. 36.

6 Osmanlı Devletinde Köle Ticaretinin ve Köleliğin sona erdirilmesi konusunda yapılan çalışmalar, XI. TT Kongresi (Eylül 1990) için hazırladığımız tebliğde yer alacaktır.

7 Noradoughian G. Recueil D'Actes Internationaux de L'Empire Ottoman, Paris, 1903, C.IV., 1878-1902, Paris, 1903, s.255, Mecmuai Muahedat, C.V., s. 107

leşme yapma hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bu amaçla kendilerini temsilen Osmanlı Padişahı Dışişleri Bakanı Sava Paşa'yı, İngiltere ve İrlanda Birleşik Kırallığı Kraliçesi ise Sir Austen Henry Layard'ı görevlendirdiler. Bu kişiler karşılıklı olarak aşağıdaki maddeler üzerinde anlaşmışlardır:

Madde 1: Zencilerin taşınması yasağını yineleyen Osmanlı Padişahı, bütün Osmanlı ülkesine ve Osmanlılara bağlı olan bölgelere Afrikalı kölelerin ithalini, ve bunların deniz yolu ile Osmanlı ülkesinden geçmelerini yasaklamayı tekeffül eder ve 1273 tarihli Ferman hükümleri uyarınca, Osmanlı Kanununda öngörülen hükümlere göre, zencilerin taşınması konusuna doğrudan doğruya veya dolayısıyla karışmış bulunan herkesin veya Osmanlı mahkemelerince böyle telakkî edilenlerin cezalandırılmalarını kabul eder. Majesteleri aynı zamanda Osmanlı Ülkesinden zenci kölelerin ihracını da yasaklayacaktır. Her köle, kadın olsun, erkek olsun, efendisinin veya hanımının yanında hangi sebeple kaldığı, özellikleri belirtilerek yaşı ve diğer ayırıcı vasıflarını belirten bir sertifika edinecektir. Böyle bir belge olmadan seyahat edenler varsa, bu köleler azatlanacak, onları ihraç etmek isteyenler cezalandırılacaklardır. Azatlanan tüm zenciler Osmanlı ülkesini terkederken, Osmanlı otoritelerinden hiç bir kısıtlamaya uğramaksızın pasaport alabileceklerdir.

Madde 2: Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde veya bir Osmanlı gemisinde, doğrudan doğruya veya dolayısıyla zencilerin taşınmasına karışmış olan-Osmanlı teba'sı olsun olmasın-bütün kişiler, ülkenin kanunları uyarınca suç ortakları ile beraber tevkif edileceklerdir.

Bu kişiler olayın geçtiği bölgedeki en büyük Osmanlı otoritesi (amiri) tarafından imzalanacak iddianame ile ve bu otorite tarafından temin edilmiş diğer delillerle birlikte (kanunların bu delilleri kabul etmesi kaydıyla) mahkemeye gönderileceklerdir.

Köle ticareti yapanların ellerinde bulunan bütün zenciler azatlanacak ve sözleşmenin 3. maddesi uyarınca onlar lehine hareket edilecektir.

Madde 3: Köle tacirleri tarafından ele geçirildikten sonra azatlanan Afrikalı köleleri kendi evlerine geri göndermenin imkânsızlığı halinde, yorgunluk veya açlıktan mahvolmalarını veya tekrar kölelik boyunduruğu altına düşmeleri riskini önlemek için Osmanlı Hükümeti,

bu kişilerin hürriyetlerini ve sağlıklarını temine yardım etmeyi tekeffül eder.

Madde 4: Osmanlı Devleti sakatlama veya çocuk kaçırma konularına karışan herkesi suçlu olarak takibetmeyi tekeffül eder. Eğer bu kişiler Osmanlı Devleti tarafından yargılanacaklardan ise, yani Osmanlı vatandaşı ise Osmanlı mahkemelerine verilecek ve Osmanlı Kanunlarına göre cezalandırılacaklardır. Aksi halde, yani suçlu Osmanlı vatandaşı değilse, bu kişiler ilgili ülke kanununun haklarında uygulanmasını temin için, yetkili olan mahkemeye sevk edileceklerdir. 2. maddede ifade edildiği üzere, gerekli iddianame ve deliller de bunlarla birlikte yollanacaktır.

Madde 5: Kızıl Deniz'de zencilerin taşınmasını tamamıyla önlemek gayesiyle Osmanlı Padişahı İngiliz gemilerine, en yakın yetkili Osmanlı otoritesine teslim etmek, 4. madde uyarınca işlem yapmak, yargılanması sağlamak için evvelce zenci köle taşınmasına karışmış veya rastlanıldığı sırada köle taşımakta olan bir Osmanlı gemisini eğer gerekli ise arama ve tevkif hakkını vermiştir.

Bu arama ve tevkif hakkı Kızıl Deniz'de, Aden körfezinde Arabistan kıyılarında, İran körfezinde, Doğu Afrika kıyılarında ve bütün Osmanlı Denizlerinde, o bölgede yetkili merci bulunmasa dahi icra edilecektir. Bu anlaşmayla bir İngiliz zirhlısı tarafından tevkif edilmiş olan her gemi, hamulesi ve yolcularıyla beraber en yakın Osmanlı otoritesine veya 4. madde uyarınca yargılama yetkisi olan bölge memurlarına teslim edilecektir.

Osmanlı karasularında veya limanlarında Osmanlı bayrağı altında bulunan ve ticaret amacıyla zenci taşıyan Osmanlı gemileri veya son seyahatinde zenci taşıdığı tesbit edilen Osmanlı gemileri söz konusu olduğunda, İngiliz zirhlısının kumandan veya görevli subayı tarafından veya bir İngiliz konsolosluk memuru tarafından yapılacak olan bir ihbar üzerine, Osmanlı yetkilileri derhal araştırma yapmak zorundadırlar. Bu gemilerde bulunan bütün köleler hürriyetlerine kavuşturulurlar.

Suçlu bulunan bütün tayfalar, kaptan ve gemi ile ilgili herkes Osmanlı otoritelerine teslim edilecek ve zencilerin taşınmasının önlenmesi hakkındaki Osmanlı kanunları uygulanacaktır.

Bir İngiliz zirhlısı tarafından Osmanlı gemilerinde bulunan tüm Afrikalı zenciler Osmanlı yetkilileri emrine verilecektir. Yakın bir yer-

de Osmanlı yetkilisi bulunmuyorsa, onların serbest bırakılmalarını sağlamak üzere en yakın yetkiliye teslim edileceklerdir.

Gemi ve hamulesine, en yakın veya en yetkili Osmanlı otoritesi veya 4. madde uyarınca bu konuda hak sahibi tarafından, yargılanmak amacıyla el konacaktır.

Buna karşılık İngiltere Kraliçesi de adı geçen bölgelerde İngiliz bandırması ile seyreden gemiler için (Osmanlı savaş gemileri için yukarıda belirtilmiş olan bütün koşullar aynıyla geçerli olmak üzere) yargılanmak üzere İngiliz otoritelerine teslim etme yetkisi vermeyi tekkefül etmektedir.

Bu şekilde ele geçen köleler ise Osmanlı yetkilileri tarafından serbest bırakacaklardır.

Yetkili mahkeme, tevkif ve soruşturmanın kanuna uygun olmadığına karar verirse, yakalayan geminin bayrağını taşıdığı hükümet, duruma göre, diğer hükümete bir tazminat ödeyecektir.

Hiç bir şekilde aranması mümkün olmayan her iki ülkeye ait savaş gemilerine yukarıdaki hususların uygulanamayacağı tabiidir.

Madde 6: Tayfalarının çoğunluğunu veya bir kısmını Afrikalı zenci kölelerin teşkil ettiği Osmanlı gemilerinde, bu tayfaların yolculuk hizmetlerine, sayılarına ve tariflerine ilişkin belgelerin bulundurulması gereklidir.

Eğer Afrikalı tayfa sayısı, normal belgelere göre, gemide bulunması gerekli olanların sayısından çok fazla ise, geminin zaptolunması ve ilgililerin yargılanmak üzere yetkili mahkemeye gönderilmeleri gereklidir.

Madde 7: Osmanlı Padişahı bu sözleşmenin ciddi surette uygulanması için gerekli tedbirleri almayı ve lüzumlu emirleri vermeyi kabul eder.

Madde 8: Bu sözleşme imzalandıktan 6 ay sonra yürürlüğe girecektir.

Yetkili temsilciler karşılıklı olarak mühürlemişler ve imzalamışlardır.

25 Ocak 1880 tarihinde İstanbul'da imzalanan bu sözleşme'nin tasdik belgeleri 17 Nisan 1880'de İstanbul'da teati edilmiştir."

Bu sözleşme'den çıkan sonuçlardan ilki ve en önemlisi, Osmanlı Devletinde mevcut köleler için kölelik kurumunun hukuken devam etmesidir. Köleleriyle seyahat edecek efendiler her bir köle için onların kimlik ve özelliklerini gösteren bir belge bulundurmaları zorundaydılar.

Elinde, yanında taşıdığı kölesi için onun köleliğini belirleyen belge bulunduran efendinin kölesine el konmamaktadır.

İkinci önemli sonuç, bu sözleşme ile ülkede köle ticaretini yasaklayan 1273 (1857) tarihli fermana⁸ atıf yapılarak, bu fermanın koyduğu, "ülkeye zenci köle sokulması yasağı"na, Osmanlı topraklarındaki zenci kölelerin yurt dışına çıkarılmaları yasağının da eklenmiş olmasıdır. Yani zenci kölelerin ülkeye taşınmaları ve ülkeden çıkarılmaları engellenerek, zenci köle ticaretine kesinlikle son verilmek istenmiştir. Nitekim aynı amaçla, köleleriyle seyahat eden efendilerin, kölelerine dair belge ibraz edememeleri halinde, kölelerinin ellerinden alınarak azatlanacağı hükmü konmuştur. Şu halde, bu sözleşme mevcut köleler için azatlanma umudu getirmese de, ülkeye yeni kölelerin getirilmesi ve mevcutların da başka ülkelere gönderilmelerinin yasaklanarak, kölelik kaynaklarının artık ilki ve en önemlisi haline gelmiş olan köle ticareti⁹ engellenmektedir. Bu sözleşme Abdülmecit'in fermanına rağmen, köle ticaretinin ülkede kanun dışı olarak sürdürüldüğünü de göstermektedir.

Bu sözleşmenin dikkat çekici noktalarından biri de, İngiliz gemilerine Osmanlı gemilerini kontrol etme yetkisinin tanınmış olmasıdır. Ziyaret edilen gemilerde (savaş gemileri hariç) bulunan, köle ticaretine veya kölelerin taşınmasına karışmış kişiler tutuklanarak, bir iddianame ile Osmanlı makamlarına teslim edilecekti.

Aynı yetkiler İngiliz gemileri için, Osmanlı gemilerine de tanınmıştı.

8 Düstur, I. Tertip, C.4, s. 368-369. 1273 tarihli bu belge Osmanlı Devletinde kölelik ve köle ticaretine karşı başlatılan mücadelenin ilk adımıdır. Bu fermanın tam metni, bugünkü harflerle 1 numaralı ek olarak makalenin sonunda yer almaktadır.

9 İslam Hukuku kölelik nedeni olarak sadece savaş ve doğumu kabul etmiştir. İslamiyetin köle ticaretini yasaklamış olmasına ve Hz. Muhammed'in "bu ticareti son derece kötü" olarak niteleyen Hadis'lerinin varlığına rağmen köle ticareti (tüm dünyada olduğu gibi) İslam ülkelerinde de sürdürülmüştü.

Böylece bu sözleşme ile İngiltere'ye, Osmanlı Devleti'nin kararsuları içinde, Osmanlı gemilerini denetleme yetkisi tanındı. Mütakabiliyet şartının ise pratikte uygulanması mümkün değildi.¹⁰

Hem efendilerinin ellerinde onların kimliğini belirten belge bulunmadan seyahat etmekte olan, hem de köle taşıyan gemilerde ele geçirilen köleler hemen azatlanacak ve geri dönebilecek durumda olanlara Osmanlı makamlarınca pasaport verilecekti. Geri dönmeleri mümkün olmayan azatbların ise, zor duruma düşmelerini veya tekrar köleleştirilmelerini engellemek için Osmanlı Hükümeti gerekli tedbirleri alacaktı.

Gerçekten, Mısır ve Sudan'da azatlanmak isteyen kölelerin başvurmaları için bürolar kurulmuş, başlarına da bir miralay getirilmişti. Ayrıca çalışmaları hızlandırmak üzere iki İngiliz görevlendirilmişti.¹¹

II. BRÜKSEL KONFERANSI

Osmanlı Devletinin köle ticaretinin engellenmesi konusunda taraf olduğu ikinci anlaşma, 1889 Brüksel Konferansı sonunda imzalanmıştır.

18 Kasım 1889 tarihinde Brüksel'de toplanan uluslararası konferans sonunda imzalanan umumi sened'le Afrika'dan yapılan köle ticaretinin engellenmesi kararlaştırılmıştır.

Almanya, Avusturya-Macaristan, Kongo, Belçika, Danimarka, İspanya, Amerika, Birleşik Devletleri, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, İran, Hollanda, Rusya, Portekiz, İsveç-Norveç ve Zanzibar ile birlikte Osmanlı Devleti de bu protokole imza koymuştur. Osmanlı delegesi S.E. Karateodori Efendi'dir.

2 Temmuz 1890 yılında imzalanan Sened'in birinci bölümünde köle ticareti yapılan ülkelere, kölelerin getirilmesini engellemek için alınması gerekli önlemler belirtilmiş, ikinci bölümde ise karayolları ve ker-

10 Bilindiği gibi 1814'de toplanan Viyana Kongresi sonunda (1815) alınan kararlardan biri de köle ticaretinin ilke olarak yasaklanmasıydı. Bu tarihten itibaren çeşitli Avrupa ülkelerinde kölelik ve köle ticaretini engellemek için çalışmalar başladı. İngiltere'de ise 1833 yılında kölelik ve köle ticareti tüm köleler serbest bırakılarak kaldırıldı. Encyclopedia Britannica, 1969, c.20, s.636, Encyclopedia Americana, 1968, c.25, s.8816.

11 A. Şefik, El Rıkk-ı Fî'l İslâm, 1314, İstanbul, s.93. Margoliouth, D.S.Mohammedanism, London, 1948, s.91.

vanların denetlenme usulleri, üçüncü bölümde deniz yoluyla yapılan köle ticaretinin önlenmesi için alınacak tedbirler sıralanmıştır.

Sened'in 4. bölümünde kölelik kurumunu hâlâ muhafaza eden devletlerden söz edilerek, bu bölgelerde denetimin daha yoğun olarak sürdürüleceği belirtilmiş, bu arada 68. madde ile 1889 yılında zenci köle ticaretini yasaklayan bir ferman yayımlayan Osmanlı Devletinden övgü ile bahsedilmiştir.

Sened'in 5. bölümünde, gerekli uygulamayı gerçekleştirmek için kurulacak örgütlerden ve serbest bırakılan kölelerin korunma şekillerinden bahsedilmektedir.

Yedi bölümden ibaret olan Sened, taraf devletlerin imzaları ile sona ermektedir.

Bu anlaşmanın tam metni şu şekildedir¹²

AFRİKALI KÖLE TİCARETİNİ ÖNLEMELİK İÇİN BRÜKSEL KONFERANSININ UMUMİ SENEDİ

2 Temmuz 1890 (16 Zilkade 1307-21 Haziran 1306)

"Almanya İmparatorluğu adına Alman İmparatoru ve Prusya Kralı, Avusturya İmparatoru ve Çek ve Macaristan Kralı; Belçika Kralı; Danimarka Kralı; İspanya Kralı onun adına, krallığın Naip Kraliçesi; Kongo Bağımsız Hükümeti Hükümdarı; Amerika Birleşik Devletleri Başkanı; Fransız Cumhurbaşkanı; İngiltere ve İrlanda Birleşik Krallığı, Kraliçesi ve Hindistan İmparatoriçesi; İtalya Kralı; Hollanda Kralı, Lüksemburg Grand Düğü, İran Şahı; Portekiz ve Elgor Kralı, Rusya İmparatoru; İsveç ve Norveç Kralı, Osmanlı Padişahı ve Zengibar Sultanı.

Zenci köle ticaretinden doğan cinayetlere ve tahribata son vermek, Afrika halkını koruyarak bu büyük kıt'ada barış ve medeniyeti sağlamak, çeşitli tarihlerde Devletler tarafından bu konuda alınmış olan kararları tasdik ve istenen sonuçlara ulaşmak için gerekli tedbirleri kararlaştırmak üzere İngiltere hükümetiyle Belçika Hükümetinin çağırısı üzerine, Brüksel'de bu amaca yönelik bir konferans düzenlenmesine karar verilmiş ve bunun için tam yetkili temsilciler tayin edilmiştir.

¹² Noradounghian, C.4 (1878-1902), s.455-477, Düstur, I. Tertip, c.6., s. 676-701.

Şu hükümler kabul edilmiştir:

BİRİNCİ BÖLÜM

Köle Ticareti yapılan ülkelerde ve Afrika'da alınacak önlemler.

Madde 1: Devletler Afrika içlerinde köle ticareti ile mücadele etmek için en etkili yolların şunlar olduğunu beyan ederler:

1- Afrika'da medenî milletlerin himayesi ya da hakimiyeti altında olan topraklarında idarî hukukî, dinî ve askerî hizmetlerin daha ileri bir şekilde düzenlenmesi.

2- Ülke içinde toprağı olan devletlerin köle ticareti nedeniyle harap olmuş yerlerde koruyucu ve önleyici tedbirler alabilmeleri için, kademeli olarak bazı merkezlerin kurulması ve buralarda önemli miktarda asker bulundurulması.

3- İç bölgeleri sahile bağlamak ve mevcut hamallık yerine daha uygun ve çabuk ulaşımı sağlamak amacıyla iç suların ve nehirlerde su yolları yapmak ve özellikle demir yollarının kurulması.

4- Ülke içinde üzerinde seyrin mümkün olduğu nehir ve göllerde vapurlar işlettilmesi.

5- Karakol ve kurulacak merkezlerin sahil ve merkezî idarelerle haberleşmesini sağlamak amacıyla telgraf hatları kurulması.

6- Merkezler ve bunlarla sahil arasındaki ilişkiyi muhafaza ve buraların emniyetini temin için asker sevk edilmesi ve seyyar kollar kurulması.

7- Köle ticaretinin yapıldığı araziye ateşli silahların ithalini kısıtlamak.

Madde 2: Afrika'daki devletlerin, kendi iç sularında kurdukları merkezlerle dahilî karakol gemileri ve bunlara mensup oldukları liman karakollarının köle toplanmasını menetmek ve köle ticareti yapanları tutuklamaktan ibaret olan ana görevlerinden başka, şu vazifeleri de vardır:

1- Merkezin ait olduğu hükümetin hakimiyeti veya himayesi altında bulunan yerli ahalisine ve bir tehlike halinde diğer yerlilerin kendilerini korumalarını sağlamak, bunları eğitim ve sanayie alıştırtıp mutluluklarını temin ederek ve medeniyete sokarak vahşî adetlerin yok olmasını sağlamak.

2- Ticaret teşebbüslerini himaye, yerlilerle yapılmış hizmet akitlerini kontrol ve meşruluklarını denetleme ve daimi ziraat merkezleriyle ticarî kurumların tesisini mümkün kılmak.

3- Din farkı gözetmeksizin merkez civarında kurulmuş ya da kurulacak toplulukları korumak.

4- Sağlık hizmeti ve bilimsel araştırma için seyahat edenlerle Afrika'da köle ticaretini engellemek ve yok etmeye çalışanları misafir olarak kabul ederek onlarla dayanışma içinde olmak.

Madde 3: Afrika'da hakimiyet veya himaye hakkı bulunan Devletler köle ticaretine karşı yukarıda söz konusu beyanlarını tasdik ve tasrih ederek, şartlara göre, uygun bulacakları şekilde kendi idareleri altında bulunan topraklarda, gerekli önlemleri almayı taahhüd ederler. Bu devletler, Afrika'da sadece insanî amaçlarla böyle bir vazifeyi icra eden hükümetlere de, mümkün olan yardımı ve kolaylığı göstereceklerdir.

Madde 4: Afrika'da hakimiyet ya da himaye hakkı olan Devletler, üçüncü madde hükümleri gereğince yüklendikleri taahhütleri, imtiyaz beratı olan şirketlere kısmen veya tamamen devredebileceklerdir. Malik oldukları arazide köle ticaretini engellemeye yardım arzusunda olan millî derneklerle diğer kişilere hüsnü kabul gösterir, dayanışma ve himaye vaad ederler. Ancak bu devletler, topraklardaki hakimiyetlerini devretmezler. Dernek ve şahıslara verdikleri yetki ve izinleri teftiş, nezaret ve geri alma haklarını da saklı tutarlar.

Madde 5: Âkid devletlerin bu sened muhtevasına uygun kanunları yoksa, bu umumi sened'in imza tarihinden itibaren bir yıl içinde, bir taraftan köle zabtı için çeteler kuran ve bu çetelere yardım edenler ve suça iştirak eden kişiler hakkında insanlığa karşı suç işlemeye dair cezaî hükümlerin ve diğer taraftan köle kervancılılarıyla, köle nakil, alıp, satanlar hakkında, kanunların şahıs hürriyetine saldırı maddelelerinin uygulanmasını emretmeyi veya Meclislerine bunu teklif etmeyi taahhüd ederler.

Yukarıda belirtilen köle tacirleri ile köle kaçırانların yardımcıları da bizzat failer hakkında uygulanan müeyyidelerle cezalandırılacaklardır. Cinayet veya diğer suçların işlendiği ülke hükümetinin yetki alanından kaçmış olanlar, bu hükümetin suçu ispatlayan evraki ibrazı veya suçu ispatlayan başka bir delilin ortaya çıkması halinde, derhal

buldukları ülke hükümetince tevkif edilecekler ve başka bir muamele yapılmaya gerek olmadan yetkili mahkemenin huzuruna çıkarılacaklardır. Devletler, bu konuda mevcut olan veya bu Sened hükümleri gereğince çıkarılacak ve ilân edilecek olan kanun ve kararnamele mümkün olan en kısa zamanda birbirlerine bildireceklerdir.

Madde 6: Afrika'nın iç taraflarında bir kervanın tutuklanması veya dağıtılması üzerine serbest bırakılan köleler eğer şartlar elverişli olursa getirildikleri kendi ülkelerine gönderilecekler, böylece bir imkân sağlanmadığı hallerde buldukları ülke mümkün olduğu kadar onların yaşamlarını kolaylaştıracaktır.

Madde 7: Afrika'da bu devletlerin himayesini isteyen kaçak köleler himaye edilecek ve sığındıkları devlet tarafından resmen kurulan ordugâh ve merkezlere veya göl ve nehirlerde sefer yapan gemilere kabul edileceklerdir. Başka ülke veya şahıslara ait istasyon ve gemiler, önceden bu devletlerin izinlerini almadan mültecileri kabul etme hakkını kullanamayacaklardır.

Madde 8: Afrika ile ilgisi olan Devletlerin köle ticaretini engelleme girişimlerinde ve kabileler arası çatışmalarda geçirdikleri tecrübeler şunu göstermiştir ki; silah ticareti kısıtlanmadıkça bu devletlerin arzu ettikleri amaca tam bir kesinlikle ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle, Devletler, sınırlarının mevcut şartları izin verdiği nisbette, her çeşit silah, barut, gülle gibi araçların (diğer maddelerdeki şartlar altında ve bu maddede belirtilen durumlar hariç olmak üzere) sahilden şimal muntikasının yirminci derecesiyle, cenup muntikasının yirmiikinci derecesi beyninde ve Batı'da Atlas Okyanusu ve Doğuda Hind denizine kadar olan arazi.

Madde 9: Afrika'da hakimiyet veya himaye hakkı olan Devletlerin ellerinde bulunmak üzere, kendi teçhizatları için gerekli ateşli silahların ithali, sekizinci maddede belirlenen şekilde yapılacaktır. İthal edilen her türlü ateşli silahlar Devlet teftiş ve nezaretinde olan umumi bir ambara, masraf ve hasarı ithal edenlere ait olmak üzere konacaktır. İdarenin izni olmadan ithal edilen silah ve mühimmat, ambarlardan çıkarılmayacaktır.

Hükümetler Limanlarda gerekli garantileri vermek kaydıyla, sadece adi barut ve çakmaktaşı tüfeklerinin konacağı hususi ambarlar kurulmasına izin verebilirlerse de, gelişmiş silahlar ve mühimmat bu ambarlara konamayacaktır. Kamu güçlerini silahlandırmak ve kendi-

lerini müdafaalarını sağlamak için hükümetçe alman doğrudan doğruya önlemler dışında, kendilerine verilen silâh ve mühimmatı başkalarına vermeyeceğine veya satmayacağına dair yeterli teminat veren ve bunların sadece kendilerini müdafaa için olduğunu, bağlı olduğu devletin bir belgesiyle ispatlayabilen seyyahlar için bazı istisnalar kabul edilebilecektir.

Yukarıdaki paragrafta öngörülen hallerde her silah, teftiş memurlarınca kayıt edilecek ve belirtilecektir. Bu memurlar adigeçen şahsa, silahı taşıyabilmesi için adını ve silahın damgasını taşıyan bir ruhsat tezkeresi verecektir. Suistimal halinde bu tezkereler geri alınacaktır. Bu tezkereler 5 yıl için verilir, süre uzatılabilir. Satılmak için ambarlardan ancak çakmaklı tüfekler ve şişanesiz tüfeklerle "köle ticareti" adıyla yad olunan adi barutlar çıkarılabilecektir. Bu silah ve mühimmat çıkarıldıkça mahalli memurlar bunların hangi havalide satılabileceğini tayin edeceklerdir. Köle ticareti yapılan havali daima hariç tutulacaktır.

Umumi ambarlardan silah ve mühimmat çıkartmaya yetkili olan şahıslar satılan silah ve barutların nereye gönderildiklerini ve ambarda kalan miktarı her altı ayda bir idareye yazdıkları defterlerle göstereceklerdir.

Madde 10: Hükümetler, anlaşmanın ateşli silahların ithali, satışı ve taşınmasıyla ilgili mümkün olan tüm şartlarının icrasını temin için silah ve mühimmatın dahilî sınırlarından ithal, ihraç ve köle ticareti yapılan bölgelere sevkini engellemek için gerekli tedbirlerin hepsini alacaklardır.

Silah ve mühimmat senetini imzalayan veya buna iştirak eden ve sahil üzerinde toprağı olan bir devlet arazisinden çıkarak bu senede imza koyan diğer bir devletin hakimiyet veya himayesi altındaki memleketin iç taraflarındaki araziye transit geçiş için istenen izin talebi reddedilmeyecektir. Bu ikinci devletin kendi arazisi üzerinde, doğrudan doğruya denizde bir limanı varsa bu izin verilmeyebilir. Transit geçiş için istenen her talep iç bölgelerde toprağı olan devletçe verilmiş bir beyannamenin ibrazı ile teyit olunmalıdır. Bu beyannamede silah ve mühimmatın satılmayacağı ve devlet memurlarına veya misyoner veya ticaret istasyonlarını himaye için lâzım gelen askerî kuvvete veya beyannamede yazılı şahsa ait olduğu yazılı olmalıdır. Sahilde arazisi olan devlet bazı nedenlerle bu silah ve mühimmatın kendi emniyetini ihlâl edebileceğinden korkarsa, şartlar devam ettiği sürece bunların ülkeye girişini engelleyebilir.

Madde 11: Devletler, silah ve mühimmat ticaretine ve verilen ruhsatnamelerle arazilerinde alınan tedbirlerle ilgili her türlü bilgiyi birbirlerine iletceklerdir.

Madde 12: Devletler, 8. ve 9. maddeler ile getirilen yasakları ihlâl edenlerle bunlara yardımcı olanların, işledikleri fiilin ağırlığına göre nakdi ceza veya hapis cezasıyla veya bu iki ceza birleştirilerek cezalandırılmaları ve silah ve mühimmata el konması için gerekli tedbirleri alır veya parlamentolarına teklif taahhüd eder.

Madde 13: 8. madde ile belirtilen bölgelerle sınır olan devletler, ateşli silahların ve mühimmatın sınırları yoluyla ithal edilmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak zorundadırlar.

Madde 14: 8. ile 13. maddeler arası belirtilen usul oniki yıl süre ile geçerli kalacaktır. Ancak bu sürenin bitmesinden on iki ay önce, taraflardan hiçbiri bu usulün uygulanmasına son vermek konusundaki niyetinde veya bu usulde bir düzeltme istemezse, mevcut uygulama iki yıl daha devam edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KARA YOLUYLA KÖLE TAŞIMA VE KERVAN YOLLARI

Madde 15: İkinci madde gereğince kurulacak olan istasyonlar, karakollar ve karakol gemileri ile 4. madde gereğince her devlet tarafından kendi topraklarında tesis veya tasdik olunan tüm merkezlerde zenci esir ticaretini menetmek için veya onları himaye için gerekli tedbirleri alacaklardır. Ayrıca, bu merkezler geliştikçe, toprakları içinde zenci köle tacirlerinin geçtikleri yollarda veya diğer yerlerde dikkatle kontrol yapacak, yolda bulunan köle kabilelerini takip ve tevkif etme görevlerini yerine getireceklerdir.

Madde 16: Ülke içinden gelen kölelerin mutad toplanma veya durak yeri olduğu bilinen sahil bölgelerinde ve Afrika'da hakimiyet ya da koruma hakkına sahip olan devletlerin sahiline yakın bölgelerde kervanların başlıca geçiş yollarını keserek kabileleri tevkif ve kölelerin azatlamak maksadıyla, bu toprakların ait olduğu devlet memurları tarafından üçüncü maddedeki şartlar ve ihtirazi kayıt geçerli olmak üzere, karakollar kurulacaktır.

Madde 17: Memleketin iç kısımlarından getirilen kölelerin satışını veya gemilere götürülmesini ve köle toplamayı iş edinmişlerle köle tacirlerinden oluşan çetelerin teşkilini ve bu çetelerin ülkenin içlerine doğru gidişini engellemek için limanlarda ve sahile yakın yerlerde mahallî memurlar tarafından sıkı bir gözetim yapılacaktır. Sahile veya sahil yakınlarına gelen kervanlarla ülkenin içeri taraflarına ve o ülkenin memurlarının bulunduğu bir mahalle giden kervanlar, dikkatle teftiş edilecektir. Bu kervanlara dahil olup, zorla köleleştirildiği, kaçırıldığı veya kat'ı uzuv işlemine duçar olduğu anlaşılan kişiler salıverilecektir.

Madde 18: Âkid devletlerden her biri topraklarında azatlanan köleleri himaye ve mümkün ise vatanlarına iade ve geçimlerini tedarik etmek ve ortada kalan çocukların terbiyesi ve yerleştirilmesiyle mükelleftir.

Madde 19: 5. maddede yazılı ceza ahkâmı, kölelerin zorla nakli ve satışı sırasında işlenen cinayet ve suçlar ne zaman sabit olursa, suçlular hakkında tatbik ve icra olunacaktır. Bu Umumi Sened'de yazılı ahkâma aykırı hareket ettikleri için cezalandırılmış olanlar, zenci köle ticaretinin yapıldığı ülkede bir ticarî muameleye teşebbüs etmeden önce, bir kefil bulmaya mecbur olacaklardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENİZ YOLUYLA KÖLE TİCARETİNİN MEN VE İLGASI,

Birinci Fıkra: Ahkâm-ı Umumiye:

Madde 20: Âkid devletler, zenci köle ticaretinin halen mevcut olduğu denizlerde daha etkili bir men ve ilgayı temin için ittifakla bazı tedbirler alınması lüzumunu tasdik ederler.

Madde 21: Bu bölge, bir taraftan Basra Körfezi ve Bahri Ahmer Sahilleri dahil olduğu halde Bülicistandan (Kangalan-kilman) bu nuna kadar olan Hind Denizi sahili ve diğer taraftan bir hat itibariyle sınırlıdır. Bu itibarî hat, önce Kangalan dairci nısfınneharını arzı cenubinin 26. derecesine denk gelen noktaya kadar takip eder ve bu hatla birleştikten sonra ambar burnunun dairci nısfınneharine gelene kadar Madagasgar adasının doğu sahili ve kuzeyinden 20 mil açık olarak cezirci mezkureyi şarkan dolaşır. Bu noktadan itibaren muntıkânın sınırı, Resülhad burnunun 20 mil açığından Bülicistan sahiline kadar olan bir hat ile tayin olunmuştur.

Madde 22: Bu Umumî Senedi imza eden devletler, bu Senedin denizde muayene, kontrol ve zabıta dair hükümlerinin sadece belirtilen bölgede geçerli olacağına karar vermişlerdir.

Madde 23: Bu devletler, adı geçen yetkilerin sadece 500 tondan aşağı gemiler üzerinde kullanılabilceğini kararlaştırmışlardır. Bu şart tecrübe sonunda, gerekirse tekrar gözden geçirilecektir.

Madde 24: Zenci köle ticaretinin men'i için bu devletler arasında imzalanmış olan anlaşmaların hükümleri, bu Umumi Sened ile tadil olunmadıkça, geçerli kalacaktır.

Madde 25: Bu devletler, bayraklarının izinsiz çekilmesini ve bayraklarını çekme iznine sahip gemilerle köle taşınmasını önlemek için gerekli tedbirleri alacaklardır.

Madde 26: Bu devletler, köle ticareti yapan kişilerin ortaya çıkarılmasına yarayan bilgilerin süratle teatisi için gerekli tedbirleri alırlar.

Madde 27: En az bir umumi Büro ve Zengibar'da kurulacaktır. Taraf devletler, 41. maddede yazılı tüm evrakı ve köle ticaretini yasaklamaya yarayan bilgileri bu Büro'ya ulaştıracaklardır.

Madde 28: Taraf devletlerden birinin sancağını taşıyan bir harp gemisine iltica eden her köle, hemen azatlanacak ama umumi hukuka dair bir cinayet veya başka bir suç işlemişse, azatlama emri, kendisini muhakeme edilmek üzere iadedden kurtaramıyacaktır.

Madde 29: Kendi rızası olmaksızın yerli bir gemide tutuklu olan her köle hürriyetini isteme hakkına sahip olacaktır. Bu Umumi Sened mucibince, bölgedeki gemileri kontrol hakkına sahip olan taraf devletlerin memurları, bu köleyi azatlayabilecekler, ancak, yine bu bir suçlu ise, yargılanacaktır.

İkinci Fıkra: Sancağın kullanılmasına ve karakol gemileri tarafından uygulanacak denetime dair Nizamname.

Madde 30: Taraf Devletler, 21. maddede gösterilen bölgede kendi sancaklarını çekmeye yetkili yerli gemilerle bunların icra ettikleri ticarî işlemler hakkında denetleme yaparlar.

Madde 31: Şu iki şarttan birini haiz olan, yani evvelâ yerlilerin usulüne uygun olarak inşa veya teçhiz edilmiş olduğu dış görünüşünden anlaşılın ve ikinci olarak süvarisi ile tayfasının büyük kısmı Hind denizi ve Bahri Ahmer veya Basra körfezi sahilindeki ülkeler ahalisinden olan gemiler yerli gemi sayılır.

Madde 32: Taraf devletlerden birinin sancağını çekme izni ancak aşağıdaki şartları ifa eden yerli gemilere verilir:

1- Gemi donatanları veya sahipleri sancağını çekmek istedikleri devletin tebaa veya mahmillerinden bulunmalıdır.

2- Bunlar izin için müracaat ettikleri devletin idaresindeki topraklarda emlaka sahip veya ödemeye mahkûm edilebilecekleri bir nakdi cezayı temin için bir kefaleti sağlamaya mecbur olacaklardır.

3- Donatan, gemi sahibi ile kaptan güvenilir olduklarını ve özellik-zenci köle ticaretinden dolayı hiç bir vakit mahkûm olmadıklarını ispat etmelidirler.

Madde 33: Verilen izin her yıl yenilenir ve gemi hangi devletin sancağını taşıyorsa, o devlet memurları tarafından daima bu izin geri alınabilir.

Madde 34: İzin tezkeresi geminin hüviyetine isbat için gerekli tarifleri taşıyacak ve kaptanın yanında bulunacaktır. Yerli gemilerin ismiyle tonilatosunun miktarı latin harfleriyle geminin kıç tarafına kakma olarak yazılı olacak ve mensup olduğu liman isminin ilk harfi veya harfleri ile limana kayıt numarası siyah renkte olarak yelkenler üzerine basılacaktır.

Madde 35: Geminin hareket edeceği limanda sancağını taşıdığı devletin memuru tarafından kaptana bir kıta tayfa cetveli verilecek ve bu cetvel geminin her teçhizinde ve nihayet bir sene sonunda ve aşağıdaki şartlar mucibince azutılacaktır.

1- Tayfa cetveli hareket anında, onu veren memurca vize edilecektir.

2- Hiç bir zenci, gemici sıfatıyla bir gemiye kabul edilemez. Meğer ki geminin mensup olduğu devlet memuru veya böyle bir memur bulunmadığı halde, memleketin hükümet memurları tarafından sorgulanıp evvelce kendi rızasıyla hizmete girdiği tesbit edilmiş olsun.

3- Söz konusu hükümet, tayfa veya tayfa yamağı olan miçoların sayısının geminin istiaab miktarı ve teçhizatıyla uygunsuz olmamasına dikkat edecektir.

4- Kalkıştan önce, görevli memur soruşturmadan sonra tayfa cetveline zencileri kayıt ve herkesin ismi hizasına tarifini yapacaktır.

5- Birinin yerine diğerinin gösterilmesini engellemek için bir tayfaya bir alameti farika dahi verilebilir.

Madde 36: Bir geminin kaptanı zenci yolcu almak istediği zaman sancağın taşıdığı devletin memuruna ve bu memur bulunmadığı zaman mzhalli hükümete durumu bildirmelidir. Yolcular sorgulanır ve bunların kendi rızalarıyla gemiye bindikleri anlaşılırsa, her birinin ismi hizasına tarifi, boyu, erkek, kadın olduğu bir manifestoya kaydedilir. Zenci çocuklar ebeveynleri veya muteber kişiler refakatinde olmadıkça yolcu sıfatıyla kabul olunamaz. Hareket anında yolcular yoklama edildikten sonra bunların manifestosu memurlarca vize edilir. Eğer gemide yolcu yoksa, bu durum tayfa cetvelinde belirtilecektir.

Madde 37: Geminin ulaşacağı limana veya uğradığı limanlara varışında, kaptan tayfa cetveli ile yolcu manifestosunu mensup olduğu devlet memuruna, bulunmadığı takdirde mahalli hükümete ibraz edecektir. Bu memurlar bu yolcuları muayene ve karaya çıkışlarını manifestoya kaydedecekleri gibi, geminin hareketinde de tayfa defteri ile manifestoyu tekrar vize edecekler ve yolcuları yoklama yapacaklardır.

Madde 38: Afrika sahillerinde ve Cezayiri mütecavire'de taraf devletlerden birine mensup bir memurun bulunduğu mahaller haricinde bir yerli gemiye hiç bir zenci yolcu alınmayacaktır. Yirmibirinci maddede belli bölge dahilinde taraf devletlerden birine mensup bir memurun bulunduğu mahaller haricinde hiç bir zenci yolcu da karaya çıkarılmayacaktır. Bu şartlara uymayan bir mücbir sebep bildiren geminin mensup olduğu devletin memuru veya bu memur yoksa, mahallî hükümetin memuru o limanda durumu inceleyecektir.

Madde 39: 45.36.37.ve 38. maddelerin ahkâmı bütün güvertesi ve 10'dan fazla tayfası olmayan ve şu şartlardan birini taşıyan gemilere uygulanmaz:

1- Karasularında sadece balık avlamak.

2- Mahallî hükümetin muhtelif limanları arasında sahilden 5 mil-den fazla açılmaksızın seyrisifer yapmak.

Bu gemiler icabına göre, mahalli hükümet veya konsolos tarafından bir özel ruhsat alacaklardır. Numunesi bu Umumi Senede ilişik olup, ilgili dairelere tebliğ edilecek olan bu ruhsatname 40.maddedeki şartlar dahilinde olarak her sene yenilenebilir, veya iptal olunabilir.

Madde 40: Taraf devletlerden birinin sancağını çekmeye yetkili olan veya 39.maddedeki ruhsatnameyi almış olan bir geminin kaptan ve donatanı veya sahibinin köle ticaretini icra veya bu ticarete aracılık ettiği anlaşılırsa, ruhsat ve izin derhal red veya iptal edilecektir. Bundan başka 3.faşmın 2.fıkrası hükümlerine aykırı hareket edenler, taraf devletlerin kendi kanunlarına tâbi tutulacak cezalandırılırlar.

Madde 41: Taraf devletler, aşağıda belirtilen belgelerin örneklerini Umumi Büro'ya vermelidirler:

- 1- Sancak taşıma ruhsatnamesi,
- 2- Tayfa Cetveli,
- 3- Zenci yolcuların manifestosu,

Özellikleri her ülkedeki kanunlara göre düzenlenebilecek olan bu evraklar Avrupa lisanlarından biri ile yazılı aşağıdaki bilgileri ihtiva edecektir:

Sancak çekmeye dair;

- 1- Geminin ismi, istiab miktarı ve teçhizat ve asli eb'adı.
- 2- Kayıt numarası ve bağlı olduğu limanı belirten harf,
- 3- Ruhsatnamenin alınış tarihi ve bunu veren memurun sıfatı.

Tayfa Cetveline Dair;

- 1- Gemi ile kaptan ve donatan veya sahiplerinin adları,
- 2- Geminin istiab miktarı.
- 3- Geminin kayıt numarası, mensup olduğu limanın adı ve gideceği yer.

ve 25. maddede belirtilen bilgiler.

Zenci yolcuların manifestosuna dair;

— Bunları nakleden geminin ismiyle 36. maddede belirtilen, yolcuların lâyıkiyla hüviyetlerinin belirlenmesine mahsus malûmat.

Bu devletler, sancaklarının taşınması hakkında yetki verince, bu yetkiyi havi evrakın tasdikli suretlerini ve bu yetki kaldırılmışsa, bu bilginin kendi konsolosları veya mahalli hükümet tarafından mümkün olduğu kadar çabuk olarak Umumi Büro'ya ulaştırılması için gerekli tedbirleri alacaklardır.

Bu madde yalnız yerli gemilere mahsus evrakı kapsar.

Şüpheli görülen gemilerin tevkifi:

Madde 42: Taraf devletlerden birine ait savaş gemilerinin süvarileri istiaf miktarı 500 tonilatodan az olan ve adı geçen bölgede rastlanan bir geminin köle ticareti yaptığından veya izinsiz sancak taşıdığından şüphelenirlerse, geminin evrakını inceleyebilirler. Bu madde, kara sularında yargılama hakkında bir değişiklik getirmez.

Madde 43: Gemi evrakının incelenmesi için resmî elbiseli bir Bahriye Subayı bir sandalla şüpheli gemiye gidebilir. Ancak önceden senilenerek bu niyet gemiye bildirilecektir.

Teklif edilen gemiye gönderilen subay, gerekli sukûnet ve nezaketle harekete mecburdur.

Madde 44: Gemi evrakının tetkiki, aşağıdaki yazılı evrakın muayenesinden ibaret olacaktır:

1- Yerli gemiler için 41.maddede yazılı evrak.

2- Diğer gemiler için yürürlükteki anlaşmalarda belirtilen evrak.

Gemi evrakının incelenmesi, ancak, aşağıdaki maddede yazılı durum ve şartlar altında tayfa ve yolcuların yoklama olmalarını da gerektirir.

Madde 45: Bir geminin muayenesi veya yükünün tetkiki yalnız 22.maddede yazılı belirli anlaşmaları akdeden veya edecek olan devletlerden birinin sancağını taşıyarak seyreden gemiler hakkında ve anlaşmanın şartlarına uygun olarak uygulanabilir.

Madde 46: Subay, tevkif edilen gemiden çıkmadan evvel, mensup olduğu ülkenin usul ve lisansıya, olayı belirten bir mazbata tanzim eder, imzalar, tarih koyar. Tevkif edilen geminin kaptanıya şahitler lüzum görecekları açıklamaları mazbataya ilave etme hakkına sahip olacaktardır.

Madde 47: Yabancı sancaklı bir gemiyi tevkif eden bir harp gemisinin süvarisi, her halde, hareketinin sebeplerini belirten bir rapor tanzim ederek hükümetine ulaştırmaya mecburdur.

Madde 48: Belirtilen lâyihanın bir özetiyle tevkif edilen gemiye gönderilen subay tarafından tanzim edilen mazbatanın bir sureti, mümkün olduğu kadar çabuk olarak Umumi Büro'ya gönderilecek ve bu

daire, tevkif edilen geminin bayrağını taşıdığı ülkenin en yakın konsolosuna veya mahallî hükümetine bu evrakı tebliğ edecektir.

Madde 49: Karakol gemisinin süvarisi, tevkif edilen gemide köle ticareti yapıldığına veya gemi kaptanının veya donatanın izinsiz olarak sancak taşıdığını ve hile, irtikâp veya köle ticaretine iştirak ettiğine dair delillerin yeterli olduğuna kanaat getirirse, bu gemiyi sancağını taşıdığı devletin o bölgede memur bulunan en yakın limanına götürecektir.

Taraf devletlerden her biri bu halde bölge dahilinde yetkili olacak konsoloslarla mahalli hükümeti veya memuru tayin ile Umumi Büro'ya bildirmeyi taahhüt eder. Şüpheli gemi, mensup olduğu devletin bir karakol gemisi onu teslim almayı kabul ederse, ona dahi teslim edilebilir.

Zabtolunan geminin soruşturması ve yargılanması.

Madde 50: Önceki maddelerde gösterildiği gibi, bir gemiyi tevkif eden hükümet, kendi milletinin kanun ve nizamlarını tatbik ederek, yabancı karakol gemi subaylarından birinin huzurunda soruşturma yapacaktır.

Madde 51: Soruşturmada geminin izinsiz sancak taşıdığı anlaşılırsa, tevkif olunan gemi, tevkif edenin emrinde kahr.

Madde 52: Bir gemide satılmak üzere köle bulunduğu veya köle ticaretine dair işlemler yapılmaya kalkışıldığı sabit olursa, gemi, hamulesi ile birlikte soruşturmayı yapan hükümetin muhafazasında kahr. Kaptan ile tayfası, 54. ve 56. maddede gösterilen mahkemelere havale eder ve köleler serbest bırakılır.

Bu maddede yazılı durumda azatlanmış köleler hakkında taraf devletler arasında akdedilmiş veya akdedilecek özel anlaşmalara uygun olarak hareket edilir. Bu gibi anlaşmalar yoksa, köleler mümkünse asli ülkelerine iade edilmek üzere mahallî hükümete teslim edilebilirler. Aksi takdirde, mahallî hükümet, bu kölelerin iâşesini ve arzu ettikleri takdirde, ülkede yerleşmelerini mümkün mertebe sağlar.

Madde 53: Geminin haksız olarak tevkif edildiği soruşturma sonucu ortaya çıkarsa, yolundan alıkonulmuş bu geminin uğradığı zarar ve hasar nisbetinde tazminat talep ve almaya hakkı vardır. Tazminat miktarı, soruşturmayı yapan hükümet tarafından tesbit edilir.

Madde 54: Bir gemiyi, zabteden vapurun subayı kendi huzurunda yapılan tahkikatın sonucunu kabul etmediği takdirde, durum tevkif edilen geminin sancağını taşıdığı devletin mahkemelerine havale edilecektir. Bu kuralda istisna olmayacaktır. Şu kadar ki, ihtilaf 53. maddede yazılı tazminatın miktarında ise, bu tazminatın miktarı aşağıdaki maddede gösterildiği üzere, hakem aracılığıyla tayin olunacaktır.

Madde 55: Gemiyi tutuklayan vapurun subayı ile soruşturma yapan hükümet 48 saat içinde birer hakem ve bu iki hakem de 24 saat içinde bir hakem seçeceklerdir. Bu üç hakem mümkün olduğu kadar taraf devletlerin sefaret memurlarıyla konsolosları veya adliye memurları arasından seçilmelidir. Ücretle taraf devletler hizmetinde çalışan yerliler asla hakem tayin edilemezler. Hüküm çoğunlukla verilir ve kesin sayılmalıdır. Hakem heyeti belirtilen süre içinde kurulamazsa tazminat, faiz, hasar ve zarar hakkında 2. fıkranın 58.maddesi hükümlerine uygun şekilde hareket edilecektir.

Madde 56: Davalar itham edilen gemilerin bayrağını taşıdıkları ülkelerin mahkemelerine havale edilecektir. Ancak konsoloslar veya itham edilenlerin mensup oldukları hükümetin bu bölgeye tayin edilmiş olan diğer memurları, mahkeme makamı olarak hüküm vermeye yetkili kılınabilirler.

Madde 57: 3.bölümün hükümlerine aykırı hareket edenlerin yargılanması, taraf devletlere tâbi ülkede geçerli olan kanunların izin verdiği ölçüde uygulanacaktır.

Madde 58: Tevkif edilen geminin asla köle ticareti yapmadığı hakkında millî mahkeme veya 61.maddede yazılı memurlar tarafından verilen ilâm derhal icra olunacak ve şüpheli gemi yoluna devam etmesi için serbest bırakılacaktır. Bu halde, meşru bir sebep olmaksızın şüphelenilen geminin kaptanı veya donatanı zarar ve ziyan talep etmek hakkını haiz olacak ve bu zarar ve ziyanın miktarı doğrudan doğruya konuyla ilgili hükümetler arasında ittifakla veya hakem vasıtasıyla tayin edilip, geminin haksız olarak tevkif edildiğini içeren ilâm tarihinden itibaren 6 ay içinde verilecektir.

Madde 59: Mahkûmiyet hâlinde, tevkif edilmiş olan gemi, onu tevkif edenin yararına olarak müsadere edilecek ve kaptanı, tayfası ve suçları sabit olan diğer şahıslar işledikleri cinayet veya diğer suçların ağırlığına göre ve 5.maddeye göre cezalandırılacaklardır.

Madde 60: 50.maddeden 59.maddeye kadar olan maddelerin hükümleri köle ticaretine dair davaları görmek üzere mevcut olan veya ilerde kurulacak olan özel mahkemelerin selâhiyetini ve muhakeme usulünü asla etkilemez.

Madde 61: Taraf devletler, adı geçen bölgede seyreden savaş gemilerinin süvarilerine üçüncü bölümün hükümlerini uygularken, verdikleri talimatın birbirlerine teliğini taahhüd ederler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kanunları köle satışına müsait olan ülkelere köle izamu.

Madde 62: Kanunları kölelerin satışına müsait olan ve bundan dolayı Afrika içinde veya haricindeki topraklarına yerel memurların dikkatine (tekayyüdat) rağmen Afrika'nı köle gönderilmekte olan taraf devletler kölelerin ithal, transit geçiş amacıyla nakil ve ihracı ticaretini menetmeyi taahhüd ederler. Kölelerin ithal, ihraç edildikleri ve geçtikleri tüm noktalarda, taraf devletlerce mümkün olan en etkili ve şiddetli dikkat gösterilerek denetim yapılacaktır.

Madde 63: Eski maddeler hükmünü uygularken tevkif edilen köleler, bunları yakalayıp ah koyan, tutuklayan memurlarca mümkünse asıl ülkelerine iade edileceklerdir. Her halde kölelere bu memurlarca ıtknameler azat kağıtları¹³ verilerek, bu memurlar onların geçim ve ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli himaye ve dayanışmayı göstereceklerdir.

Madde 64: 62.maddede yazılı devletlerden birinin sınırlarına gelen kaçak köleler hür sayılarak yerel memurlardan ıtkname talep etme hakkını hâiz olacaktır.

Madde 65: 63. ve 64. maddelerde belirtilen köleler hakkında yapılan satış, el değiştirme ve bunun gibi işlemler her ne şart altında olursa olsun yok hükmündedirler.

Madde 66: 62. maddede sayılan devletlerden birinin bayrağını taşıyan yerli gemilerin köle ticareti yaptıklarına dair bazı belirtiler mevcut ise, uğradıkları limanların mahallî memurları bu gemilerin limanlara giriş ve çıkışlarında tayfa ve yolcularını muayene ve teftiş edecek

¹³ İtk. ve ıtknameler hakkında geniş bilgi için bkz. Gülnihal Bozkurt, adı geçen tez

ve gemilerde zenci köle bulunursa gemi ve suçlular aleyhine dava açılacaktır. Bu memurlar aracılığıyla gemideki kölelere itiknameler verilecektir.

Madde 67: Afrikalı köleleri ithal, nakil ve bunların ticaretiyle uğraşanlara ve bunların ortak ve yardımcılarına 5.maddede yazılı cezalar verilecektir.

Madde 68: Taraf devletler zenci köle ticaretinin men'ine dair Osmanlı Padişahının 16/4 kanunuevvel sene 1889 fi 22 rebiülâhir sene 1307 tarihinde¹⁴ tasdik buyurulan kanunnamenin haiz olduğu önemi takdir ettikleri gibi, Osmanlı saltanat memurlarının Irak kıtasının batı sahilinde ve bu sahili Asyadaki topraklara bağlayan yollar üzerinde denetim yapılacağından emindirler.

Madde 69: İran Şahı kara sularında, Basra ve Umman Körfezlerinin kendi hakimiyetindeki sahilleri ile iç kısımlarda köle nakli için kullanılan yollar üzerinde denetim yapılmasına izin verir. Bunun için memurlara gerekli yetki verilecektir.

Madde 70: Zengibar kralı Afrikalı köle tacirlerinin karada ve denizde işledikleri cinayet ve diğer suçların engellenmesi ve cezalandırılması hususunda en etkili dayanışmayı sağlayacaktır. Bu maksatla Zengibar'da kurulacak mahkemeler 5.maddede yazılı cezaları tamamıyla tatbik ve infaz edeceklerdir. Bu Umumi Sened hükümlerince ve Zengibar kralının bu konuda çıkardığı kararnamele mucibince azatlanan kölelerin himayelerini lâyıkiyla sağlamak için, Zengibar'da itikname vermek üzere özel bir kalem kurulacaktır.

Madde 71: Taraf devletlerin politika memurlarıyla Bahriye Subayları her nerede köle ticareti yapılırsa, bunu engellemek için mahalli hükümetin mevcut kuralları dahilinde hareket edeceklerdir. Mumaileyhim zenci ticaretinin icrasından dolayı açılacak davada hazır bulunma hakkını haiz olacaklar ise de, duruşmadaki müzakerelere katılamazlar.

Madde 72: Afrikalı kölelerin gönderilecekleri ülkelerin memurları, 18.maddede belirlenen amaç için itiknameler vermeye mahsus kelimeler veya bunların yerine geçecek müesseseleri kuracaklardır.

¹⁴ 22 Rebiülâhir 1307, 4 kanunuevvel 1305 tarihli "Zenci Köle Ticaretinin Yasaklanması Hakkında Kanun". (Bu Kanunun tam metnine adı geçen kongre tebliğimizde yer verilecektir).

Madde 73: Taraf devletler, köle ticaretini engellemek için tüm faydalı bilgilerin birbirlerine tebliğini taahhüt ederler. Bu hükümetler, el konulup azat edilen kölelere dair istatistikî bilgi ve köle ticaretini men için alınan kanunî ve idarî tedbirleri içeren evrakı birbirlerine göndereceklerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UMUMİ SENED'İN UYGULANMASINI TEMİN İÇİN KURUMLAR.

Birinci Fıkra - Uluslararası Denizcilik Bürosu :

Madde 74: 27. madde hükümlerince Zengibar'da Uluslararası bir büro kurulmuştur. Taraf devletlerden herbiri bu büroda bir memur bulundurabilecektir.

Madde 75: Üç devlet tarafından memurların tayini ile adı geçen büro kurulmuş olacaktır. Bu büronun vazifelerini yerine getirmesi konusunda bir nizamname kaleme alınacaktır. Bu nizamname derhal bu büro'da memur bulundurmaya istediğini bildiren taraf devletlerin tasdikine sunulacak ve bu devletler hemen cevap verecektir.

Madde 76: Bu büronun masrafları ilgili devletlerce eşit miktarlarda paylaşılarak karşılanacaktır.

Madde 77: Zengibar bürosu civar denizlerde köle ticaretinin engellenmesi konusunda tüm evrakı ve bilgileri toplamakla görevlidir. Bunun için taraf devletler evvelâ 41. maddede belirtilen evrakı ve 48. maddede yazılı raporların özeti ile zabıtların suretini ve 49. maddeye göre el konan gemiler hakkındaki işlemleri icra yetkisi olan mahallî memurlar veya konsoloshane memurları ve özel memurların listesini, 58. madde hükmünce verilen hüküm ve kararların suretini, o bölgede köle ticaretiyle uğraştığı bilinen şahısları belirleyen her türlü belge ve bilgiyi en kısa zamanda bu büroya vermeyi taahhüd ederler.

Madde 78: Bu büronun arşivi, taraf devletlerin 21. maddede belirlenen bölge dahilinde harekete mezun deniz subaylarıyla, mahallî memurlara veya adliyeye ve hükümetlerince o bölgeye tayin edilen memur ve konsoloslara daima açıktır. Bu büroda, belgeleri tetkike yetkili subay ve memurlara doğu dillerinden biriyle yazılmış evrakı Avrupa dillerin-

den birine tercüme etmek ve 48.maddedeki tebligatı yapmak zorundadır.

Madde 79: İlgili devletler arasında evvelce varılacak bir anlaşma gereğince Zengibar'daki merkez daireyle ilişkide bulunacak ikinci derecede bir takım daireler çeşitli bölgelerde kurulabilecektir. Bu daireler taraf devletlerin memurlarından teşekkül edecek ve 75. 76. ve 78. maddeler hükümlerince kurulacaktır.

77. maddede yazılı evrak ve bilgiler hangi bölgelere ilişkinse, buradaki mahallî memur ve konsoloshane memurlarına doğrudan yollanacak ve Zengibar dairesine de tebliğ edilecektir.

Madde 80: Zengibar uluslararası büro'su her senenin ilk iki ayı zarfında kendi işlemleri ve ikinci derecedeki büroların işlemleri hakkında bir rapor düzenleyecektir.

İkinci Fıkra : Köle Ticaretine Dair Evrak ve Bilgilerin Devletlerarasında Teati Şekli :

Madde 81: Devletler idareye dair olan veya bu Umumi Senedin hükümlerini uygulamak için düzenlenen kanun ve nizamnamelemin metinlerini zenci köle ticaretine ve ele geçirilip azatlanan kölelere, silâh, mühimmat ve içki ticaretine dair malûmatı en kısa sürede birbirlerine iletceklerdir.

Madde 82: Bu evrak ve bilgileri Brükseldeki Dışişleri Bakanlığına bağlı bir özel kalem aracılığıyla teati olunacaktır.

Madde 83: Zengibardaki uluslararası büro, her yıl 80. maddedeki raporla, 79. madde gereğince kurulacak ikinci derece dairelerin işlemleri hakkındaki raporu Brüksel'deki bu özel kaleme gönderecektir.

Madde 84: Belge ve bilgiler periyodik olarak yayımlarak taraf devletlere tebliğ edilecektir. Her yıl 81. ve 83. maddelerde yazılı olup kanun ve idareye ve istatistiklere dair evrakın bir fihristi yayımlanacaktır.

Madde 85: Büro, yazışma, tercüme ve baskı masrafları, ilgili devletlerce eşit miktarlarda karşılanacak ve Brüksel'deki Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla tahsil edilecektir.

Üçüncü Fıkra: Serbest Bırakılan Kölelerin Korunması

Madde 86: Taraf devletler, azatlanan köleleri kendi topraklarında koruma görevini onayladıklarından, 21. maddede belirtilen bölge limanları ile ülkelerin hangi mahallerinde Afrikalı köleler taşınıyor, ele geçiriliyorlarsa, o bölgelerde-eğer yoksa- kendilerince yeterli görülecek miktarda daire ve kurum teşkilini taahhüt ederler. Bu kurumlar 18. 52.63.ve 66.maddeler hükümlerine uygun olarak köleleri azat ve himaye bilhassa memur olacaklardır.

Madde 87: Köleleri azatlamaya memur daireler veya memurlar azatnameleri (ıtkname) verecekler ve kaydedeceklerdir. Köle ticareti veya kanun dışı el koyma ihbar edilirse veya bizzat köleler başvurursa, bu daireler ve memurlar bu kölelerin azatlanmasını ve suçluların tevkifini sağlamak için mümkün olan süratte hareket edeceklerdir. Köle bir suçla itham ediliyorsa, ıtknamelerin verilmesi asla geciktirilmeyecek, suç hakkındaki soruşturma ve yargılama diğer taraftan devam ettirilecektir.

Madde 88: Taraf devletler kendi topraklarında (müstemlekelerinde) kadınlar için darülaceze ve azatlanan çocuklar için darütterbiye kurulmasını sağlayacaklardır.

Madde 89: Azatlanan köleler hürriyetlerini kullanabilme konusunda bu dairelere her zaman başvurabileceklerdir. Azatlanan bir kölenin elinden ıtknamesini almak veya köleyi hürriyetinden mahrum etmek için her kim hile veya cebir, şiddet kullanırsa köle taciri sayılacaktır.

ALTINCI BÖLÜM

İçki ticareti hakkında tedbirler 90-95. maddeler yukarıda adı geçen bölgelere içki girişini önlemek için taraf devletlerin alacakları önlemlerden bahsetmektedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Nihai Hükümler

Madde 96: Bu Umumi Senet, bundan önce taraf devletler arasında imzalanmış anlaşmaların bu Senede aykırı hükümlerini fesih ve ilga eder.

Madde 97: 14.23. ve 92. maddelerde yazılı hükümler ve şartlara hâlel gelmeksizin taraf devletler bu Umumi Senette ilerde tecrübe sonucunu gerekecek faydalı değişiklikleri oybirliğiyle yapma hakkını korurlar.

Madde 98: Bu Umumi Senedi imzalamayan devletler buna katılabileceklerdir. Taraf devletler buna muvafakat etmeden önce bazı şartların yerine getirilmesini isteyebilirler. Hiç bir şart konmazsa, bu Umumi Senede katılanlar Senedin tüm hükümlerini kabul ve uygulamayı taahhüt ederler, tanıdığı haklardan yararlanırlar.

Devletler bu Senedin icrası için aralarında görüşeceklerdir. Bu umumi Senede katılma konusu ayrı bir senetle icra olunacak ve keyfiyet diploması yoluyla taraf devletler ve Umumi Senede katılan devletlere tebliğ edilecektir.

Madde 99: Umumi Sened mümkün olan en kısa zamanda onaylanacak ve bu süre hiç bir halde bir yılı aşmayacaktır. Her devlet kendi tasdiknamesini Belçika Kırallığına bildirecek ve bu husus Krallık tarafından Sened'de imzası olan diğer devletlere duyurulacaktır. Bütün devletlerin tasdiknameleri ibraz olunur olunmaz veya bu Sened'in imza tarihinden itibaren en fazla bir yıl sonra tasdiknamelerin tevdiini içeren bir mazbata düzenlenecek ve bu mazbata Umumi Sened'in imzalamış tüm devletlerin delegeleri tarafından imza edilecektir. Bu mazbatanın birer sureti ilgili tüm devletlere ulaştırılacaktır.¹⁵

Madde 100: Yukardaki maddede belirtilen tasdiknamelerin teslimini içeren mazbatanın düzenlenme tarihinden itibaren bu Umumi Sened yürürlüğe girecektir.

Tüm hükümetlerin delegeleri bu Umumi Sened'i imza edip mühürlemişlerdir.

Bu Umumi Sened 1890 Senesi Temmuzunun ikinci günü Brüksel'de düzenlenmiştir."

Bu mectinde, kölelerin esas kaynağını teşkil eden Afrikada, köle avcıları tarafından yakalanarak kara ve deniz yollarıyla başka ülkelere gönderilen Afrikalı zencilerin sevkini engelleme amacı açıkça görülmektedir. Taraf devletler, Zengibar'da bir merkez Büro ve Afrika'

15 Nitekim "Kölelik Aleyhtarı Brüksel Konferansının Genel Sened'nin 99. (Onay) maddesinin uygulanmasına ilişkin Protokol," Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, İspanya, Kongo, A.B.D., Büyük Britanya, İtalya, Hollanda, İran, Rusya, İsveç ve Norveç, Osmanlı Devleti ve Zanzibar arasında 2 Temmuz 1891 (26 Zilkade 1308)'de imzalanmıştır. Bkz. Noradounghian, a.g.e. (1878-1902) sh.500.

nın çeşitli bölgelerinde kurulacak diğer yardımcı büroların bu bölgeleri hem geliştirmek, hem de denetlemek ve kontrol altında bulundurmaya böylece yerel halkın köleleştirilerek başka ülkelere sevkini önlemek istemişlerdir. Anlaşmada silâh ticaretinin kısıtlanmasının ve içki ithalinin engellenmesinin Afrika halkını kölelikten korumakta yardımcı olacağı da önemle belirtilmiştir.

Taraf devletler, köle avcıları ve tacirlerine, köle taşıyan gemi ve gemi personeline uygulanmak üzere kararname hazırlamaya karar vermişlerdir.

Bölgedeki kervan ve gemileri çok sıkı bir şekilde denetlemek için, yeni kurulan bürolara ve taraf devletlerin konsoloslarına, ve delegelerine, savaş gemilerinin kumandanlarına çok geniş yetkiler tanınmıştır. Bu kontroller sırasında ele geçirilen veya bu devletlerden birinin savaş gemisine sığınan Afrikalılar serbest bırakılacak, suçlular da yargılanmak üzere en yakın yetkili mahkemeye sevk edileceklerdir.

Bu bölgede hangi gemilerin, nasıl bir izinle seyredebilecekleri, bayrak taşıma izinleri, tayfa ve yolcuların denetlenmeleri de bu Umumi Sened'de hükme bağlanmıştır.

Kervan ya da gemilerde, başka ülkelere köle olarak gönderilmek üzere ele geçirilen Afrikalıların mümkünse ülkelerine geri gönderilecekleri, aksi halde geçimlerini ve çocukların eğitimlerini sağlamak ödevinin taraf devletlere düşeceği de bu Sened'de belirtilmiştir.

Brüksel Umumi Sened'inin en ilginç bölümü, hâlen kölelik kırımını muhafaza eden ülkelere bahsedilen 4. Bölüm'dür. Bu bölümde, özellikle bu devletlerin, kendi ülkelerinden Afrikalı zencilerin çıkarılmaları ve ülke içinde nakilleri konusunda çok dikkatli olmaları ve daha önceki maddeler gereği, bu ülkelere sokulan kölelerin serbest bırakılarak geri gönderilmeleri veya bu mümkün değilse, korunmaları ve işlerinin temini istenmiştir. Bu bölüm'de yer alan 68.maddede ise, Osmanlı Devletinin 1889'da zenci köle ticaretini yasaklamak amacıyla çıkardığı fermanı büyük bir dikkatle uyguladığı da belirtilmiştir. Aynı şekilde İran Şahı ve Zangibar Sultanı'nın bu konuda aldıkları önlemlere de yer verilmiştir.

Bu Sened'in 34.maddesi, Osmanlı Devletinin hükümler hakkındaki hakları ile ilgili görüldüğünden, Osmanlı delegesi Karateodori Efendi'nin protokole imza koyması için, 15 Zilkade 1307, 20 Haziran 1306 tarihli bir mazbata düzenlenmiştir.¹⁶ Bu mazbata ile anlaşma imzalanmadan önce bazı maddelerin tashihi istenmiştir.

¹⁶ Bu mazbatanın tam metni makalenin sonunda 2. No.lu ek olarak verilmiştir.

Örneğin Sened'in 34.maddesinde gemilerin ve yelkenlerin üzerine latin harfleri ile ait oldukları liman adını ve diğer kararlaştırılan hususların yazılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, Sened' de belirlenen bölgede Basra Körfezi ve Beni Ahmer'in de bulunduğunu, bu bölgelerdeki deniz taşımacılığında devletin resmî dili dışında harfler kullanılmasının devletin bağımsızlık ve hakimiyetine ters düşeceği gerekçesi ile, bu maddeye, Osmanlı gemilerinde Osmanlı harflerinin kullanılacağı şeklinde ihtirazi kayıt konulmasını delegesinden istemiştir.

Osmanlı devleti ayrıca, diğer devletlerin köle ticaretini engelleme bahanesiyle donanmalarını kendi hakimiyet bölgesine sokmaları ihtimali yüzünden, bu Sened'in gereken dikkatle uygulanarak, böyle bir dış müdahaleye imkân verilmemesini istemektedir.

Böylece belki de 1880 tarihli anlaşmanın uygulamada yarattığı sorun veya aksamalar önlenmek istenmiştir.

Bu mazbatada ayrıca, köle ticaretinin yasaklandığı bölgelere gönderilecek misyonerlerin Afrika'daki Müslümanları dinî açıdan etkilememeleri için, o bölgelere vaizler gönderilmesi, Müslümanlar için, Hıristiyanlardan ayrı darülaceze ve darütterbiyeler kurulması öngörülmüştür.

Böylece Osmanlı Devleti, ikinci kez, bir uluslararası anlaşma ile köle ticaretine karşı tavır alan ülkeler arasına girmiştir. Osmanlı Devleti taraf olduğu her iki anlaşmanın da hükümlerine yerine getirmek için çeşitli önlemler almıştır. Böylece ülke içinde mevcut kölelerin sayısı hızla azalırken temel kölelik kaynağı da kurutulmuştur.

EK I

ABDÜLMECİT'İN KÖLE TİCARETİNİ YASAKLAYAN 1273 (1857) TARİHLİ FERMANI

"Mısır Valisi olan ve Mecidiye ve İmtiyat nişanlarının birinci rütbelerini haiz ve hamil olan Mehmet Said Paşa'ya hüküm:

Zenci esirler ticaretinin yasaklanması hakkında yüce saltanatın almış olduğu emire Osmanlı Devletinin bazı mahallerinde uyulmamakta, halbuki bu zenci köleler memleketlerinden çıkarılıp sahillere getirilinceye kadar pek çok zahmet ve meşakat çektiklerinden çoğu telef olmakta, kalanın da sıcak iklimden soğuk iklime birdenbire getirilmeleri sebebiyle göğüs hasta-

lıkları ve diğer hastalıklara yakalanarak genç yaşta öldükleri, ayrıca kederli halleri de insanların tahammül edemeyeceği derecede olduğundan, bu ticaretin devamlı olarak ve tamamen yasaklanması gerekir. bu fermanın elinize geçtiği andan itibaren hiç bir yere zenci köle gönderilmemesi ve gerek eyaletin içinde bulunan, gerek Afrika'nın içerilerine dağılmış bulunan esircilere dahi derhal bu durum ilan edilerek, fakat çok uzak mahalde olanlar için 8 haftalık mehil tayin olunup, bu süreden sonra yine zenci köle getirilirse, onların artık eyaletin içinde dahi satılmalarına izin verilmeyip, derhal getiren esirciler zorlanarak azat ettirilmeleri ve azatlanmış esirlerin tekrar ülkelerine iadeleri hayatlarını tekrar tehlikeye sokmak demek olacağından, münasip yer ve evlere yerleştirilip beslenmelerinin temini ve köle getiren esircilerin ellerinden kölelerinin alınması bir çeşit ceza ise de, tekerrürü halinde derece derece cezayı artırmak gerekeceğinden bu gibilerin ilk seferde bir yıl hapis cezasına çarptırılmalı ve aynı şahıs tekrar böyle bir harekette bulunursa her defasında hapis süresine bir yıl eklenmesi ve Akdeniz'de bulunan sahil ve adalarda dahi bu usule riayet olunarak, her yerde hangi bölgelere esir getirilirse başka bölgelere dağıtılmadan, esirciler zorlanarak bu kölelerin azat ettirilip müsait mahallere ve evlere yerleştirilip, geçimlerinin sağlanması ve bu yasağın Akdeniz'de yayılmasına 6 haftalık müddet yeterli olup, bu müddetin bitiminden sonra zenci kölelerle liman ve iskelelere gelen tüccar gemileri devlet adına zaptedilecek ve kaptanı da hapsedilerek durum İstanbul'a bildirilecektir.

Getirilen köleler ise azatlanıp müsait bölgelere yerleştirilerek geçimleri temin edilecek, Akdeniz'de dolaşacak gemiler bu durumu sürekli kontrol edecekler, belirtilen sürenin sonunda zenci köle taşıyan gemilere el koyarak İstanbul'a yollayacaklardır. Bunun için gemi kumandanlarına talimat yollanacaktır. Ancak kölelerin zorla azatlanması yalnız esircilerin bundan sonra getirecekleri esirler hakkında olup, evvelden beri ellerinde esir tutanlar istedikleri kadar onları köle olarak kullanabileceklerdir. Ancak bunların açık arttırma ile alınıp satılmaları yasaktır. Bu yasağın Irak'ta da uygulanması gereklidir. Basra Körfezi için üç aylık mehil konmuştur. Bu sürenin sonunda zenci köle taşıyan gemileri tesbit ve zaptetmek üzere Basra Körfezinden denetleyici gemiler çıkarılması için Trablusgarp ve Bağdat Valilerine emir yollanacaktır. Cezayir ve Akdeniz sahillerindeki memurlara da gerekli hususlar bildirilecektir.

Bu süreler sonunda emirlere uyulmazsa, esirciler ve köleler hakkında uygulanacak usullerin tatbiki için Meclis tarafından bir yazı

hazırlanmış ve tarafıma arz edildikten sonra iznim üzerine bu fermanın yerine getirilmesi emredilmiştir.

Ve...sen ki vezirimsin, fermanım eline geldiğinde keyfiyet ilan olunarak ilan tarihinden itibaren idaren altında bulunan bölgelerden hiç bir yere zenci köleler salıverilmemeli ve bu yasak Mısır'da tamamen uygulanmalıdır.

(Düstur, I.Tertip, C.IV, s.368, 370).

EK 2

MEN'İ ESARET HAKKINDA KALEME ALINAN SENEDİ UMUMİNİN HÜKÜMETİ SENİYE MURAHHASI TARAFINDAN İMZASI HAKKINDA MAZBATA

Afrika üserası ticaretinin men'i ve mesailini müzakere için Brüksel'de içitma etmiş olan konferansda kaleme alınıp saltanatı seniye murahhası canibinden irsal ve icra kılınan tebligat üzerine tadilâtı lâzime icra ettirilmiş olan senedi umuminin murahhası müşarüniyleh tarafından imzası istizanına dair meclisi acizanemizden kaleme alınan mazbata manzuru âli buyurularak mezkur senedi umuminin otuz dördüncü maddesinde sefinelere ve yelkenleri üzerine lâtin hurufatı ile mensup olduğu liman isminin vesai hususatı mukarrerinin yazılması iktiza edeceği muharrer olup meni esaret için bahren tahdit edilen mıntıkada Basra körfezi ve Bahri Ahmer dahi dahil olması cihetile hâvalii mezkure bu şartla mukayyet olmak lâzım geliyor ise, oralardaki yerli sefaide devletin lisanı resmisinden gayri hurufat istimali saltanatı seniyenin hukuku istiklâl ve hakimiyetine münafi olacağından bunun tashihi esbabının müzakeresile beraber altmış ikinci maddesinde üserayı beytiyenin bir suretle idhal ve imran ve ihraç olundukları bilcümle nuktat üzerinde düveli akide tarafından nezaret ve dikkatü müessire icrası muharrer olmasına nazaran devletler meni ticareti esaret için her hangi bir noktayı bahren nezaret altına almak bahanesile oraya donanma sevkine kadar varmaları melhuz olduğundan, memaliki şahanenin her noktasına meni esaret kanunnamei humayunu ahkâmının muhafazasında takayyüd gösterilerek, düveli akidenin müdahalelerine zerre kadar vesile verilmemesi ve bir de esir ticaretinin men olunacağı yerlere gidecek olan misyonerlerin düveli akide tarafından himayeleri ve düveli mumziye kendi müstemlekâtlarında kadınlar için darülâceze ve

azad olunan çocuklar için dahi darüetterbiyeler tesisini teshil eyliyecekleri senedi umumide mukayyed bulunmuş olup, şarki Afrika ahalsinin kısmı küllisi müslüman olmasına ve bu senet münderecatında saltanatı seniye'nin dahi menafiinin istizman edeceği hususattan istifade edebilmesi musarrırah bulunmasına binaen Sudan ve Borno ahalsinin salâbeti diniyelerini muhafaza etmek ve bu sayede Afrika'nın sair memalikindeki sekinei islâmiyeyi dahi akaidi diniyece bir takım avrupalı misyonerlerin iğfalâtından kurtarmak için, oralara münasib mahallerden vaizler gönderilip icab eden yerlerde islâm namına darülacize ve darüetterbiyeler tesis edilmesi maddelerinin dahi başkaca mevkii tezekkür ve mülâhazaya vaz'ı ile, neticesinin de bu mazbata arzı atebei ulya kılınması muktezayı iradei seniyei cenabı padişahiden olduğunu mübelliğ 12 zilkade 1307 tarihli tezkerei hususiye meyanei bendegânemizde mütalaa edildi.

Vakıa sefaini Osmaniyeye Devlet'in lisani resmisinin gayri huruf ile işaret vaz'ı münasib olamıyacağı cihetle bu bapta isabeti efzayı sünuh olan iradei seniyei cebani cihanbani mantuku münifi veçhile sefaini menhuseden Osmanlı gemilerinin isim ve hüviyetlerine dair vazolunacak alâmet ile hususatı sairei mukarrerede lâtin hurufatı yerine Osmanlı huruf ve rakkamı istimal olunması daha münasib görüldüğünden buna dair bir kaydi ihtirazi dermeyanile senedi umumiyi imza etmesi için murahhası müşarüneyhe mezuniyet itası ve meni esaret kanunmamei humayunu ahkâmının muhafazasınca iltizamı takayyüt olunması zımmında Bahriye Nezaretile sair icab eden mahallere tebligatı müekkide icrasile beraber cümlei emrû fermanı humayunu mülükâ-neden olduğu üzere Afrika'daki sekinei islâmiyenin muhafazai akaidi diniyeleri için mahallî lâzimeye vaizler irsali ve mevakii mukteziyede islâm namına darülâcize ve darüetterbiyeler tesisi şayanı itina mevadî mühimmeden olması ile bu babda dahi aid olduğu deva ile bilmuhabere icabatı kararlaştırılarak ayrıca arz ve istizanı müttchiden bittezzkür mazbatai maruzai mezkure takımıyla arz ve takdim kılındı ise de, olbabda ve katibei ahvalde emrû ferman hazreti veliyülemir efendimizin dir.

Afrika üserası ticaretinin men'i ve mesalini müzakere için Brüksel'de içtima etmiş olan konferansta kaleme alınıp saltanatı seniye murahhası canibinden irsal olunmuş olan senedi umuminin murahhası müşarüneyh tarafından imzası istizanına dair mazbatai maruza üzerine şerefsadır olan iradei seniyei cenabı padişahiye mübelliğ 12 zilkade 1307 tarihli tezkerei hususiyei meclisi mahsusu vükelâda ledelmümile

arz ve takdim kılınmış olmakla münderecatı hususunda her ne veçhile emrû fermanı humayunu cenabı cihan beani müteallik ve şerefsüdur buyurulur ise mantıku münifi infâz edileceği beyanile tezkerei senaveri terkim olundu efendim.

15 Zilkade 1307, 20 Haziran 1306
İradeyi mübelliğ hamış

Residei desti tazim olup melfuflarile manzuru âli buyurulan işbu tezkerei samiyeci sadaretpenahileri üzerine mucibince iradei seniyei cenabi hilâfetpenahi müteallik ve şerefsudur buyurulmuş olmakla olbabda emri ferman hazreti veliyül emrindir.

16 Zilkade 1307, 21 Haziran 1306

(Düstur, I. Tertip, C.6. sh. 672-674)